

๕ ตัว ตัวเมีย ๔ ตัว ตัวผู้ ๑ ตัว เข้าเปิด
คอกให้ออกไปหาอาหารกิน ตอนเย็นพากลับ
เข้าคอก ยายเลี้ยงไก่ ให้ไก่เกาะคอนอยู่ข้าง
บนคอก เปิดอยู่ข้างล่าง เพราะไก่บินได้สูง”

“ ต่ า น น ทำ น า ”

คุณยายเล่าให้ฟังว่า “ที่บ้านยาย ทำ
นาปีเป็นส่วนใหญ่ นาหว่านทำบางครั้ง ส่วน
ใหญ่เป็นนาดำ เวลาหน้าดำนา บางครั้งขอ
แรงเพื่อนบ้านมาช่วย เรียกว่า ลงแขก เริ่ม
ทำกันตอนเช้าฤดูฝนแล้ว สมัยก่อนยายมีนา
๒๐ ไร่ มีคนมาช่วยลงแขกเดียวเดียวก็เสร็จ”

ท่านบอกว่า “เวลายายทำนา จะต้อง
ไถพลิกดินขึ้นมาก่อน จับควายเลี้ยงๆ แล้ว
ก็ไถ ใส่ข้าว ๓ เดือนก่อน เวลาเกี่ยวก็เกี่ยว
ข้าว ๓ เดือน, ข้าวเบา, ข้าวกลาง, ข้าวหนัก
ไล่กันเป็นลำดับ” (ข้าวหนัก คือ ข้าวนาปี)

(๒๙ ม.ค. ๒๕๓๕)

“คุณพ่อของคุณยายเป็นคนดูแลทิศทาง
ของการทำนาเก่ง มีสมุดข่อย เป็นตำราโบราณ
พอเดือน ๓ ฟาร์้องทิศไหนก็จะรู้ว่า ปีนี้ น้ำ
น้อยหรือน้ำมาก จะแล้งหรือจะได้ข้าวสมบูรณ์
จะได้น้ำมากน้ำน้อยรู้หมด ยายจึงได้รู้จักว่า
ข้าวที่ปลูกตรงไหนจะปลูกข้าวเบา ข้าวหนัก
ข้าวนาปี ข้าว ๓ เดือน ข้าวแต่ละชนิดจะ
ปลูกคนละแปลง”

“สมัยก่อนพยายาดำนาของตัวเองเสร็จ

หมายเหตุ : การทำนามีหลายแบบ

* (ข้าว) นาปี คือนาที่ทำปีละครั้ง ทำแล้วจะได้ข้าวที่เมล็ด
ข้าวมีน้ำหนักดี มีคุณภาพดี เรียกว่า ข้าวหนัก

* (ข้าว) นาสามเดือน คือนาที่ทำปีละ ๒-๓ ครั้ง ทำแล้ว
ผลผลิตที่ได้เป็นเมล็ดข้าวที่มีน้ำหนักเบา เมล็ดหักง่าย และ
คุณภาพด้อยกว่าข้าวนาปี เรียกว่า ข้าวเบา

* (ข้าว) นาดำ คือนาที่ปลูกโดยใช้ต้นกล้าดำลงไปในนา
ผลผลิตที่ได้จะได้ผลดี รวงข้าวจะใหญ่และหนัก มักทำในที่ลุ่ม
มีน้ำอุดมสมบูรณ์

* (ข้าว) นาหว่าน คือนาที่ปลูกโดยใช้เมล็ดข้าวหว่านลงไป
ผลผลิตไม่ค่อยได้เต็มที่ มักทำในที่ดอน มีน้ำน้อย (๗ เม.ย.

๒๕๓๓)

ก็ไปหาลำไยรับจ้างเขาตำวันละ ๕๐ สตางค์
ไว้เป็นค่าขนม ดูลิเก ดูละครของยายเอง”

วันหนึ่ง อาหารเช้าของคุณยายเป็น
ข้าวต้มใส่รำและ wheatgerm และมีน้ำข้าว
๑ ถ้วย คุณยายบอกว่า

“อยู่บ้านนอกปลูก สีข้าวเอง ไม่ได้ขัด
ข้าวให้ขาว มีรำน้อย ไม่เคยกินรำเลย มาอยู่
นี้ก็กลับต้องกินรำ รำเขาให้หมูกิน ยายหุงข้าว
กับหม้อดิน พอเดือดก็รินเอาน้ำข้าวไว้คลุก
กับข้าวเย็นที่เหลือให้หมาบ้านยาย ไข่เจียว
กับไข่แดงกิน”

“สมัยก่อนที่ยายอยู่บ้านนอก ตอนเช้า
มืด ตี ๔ จะเห็นดาวลูกไก่เรียงอยู่ชัดเจน
บนท้องฟ้า เห็นดาวประกายพริกใสอยู่บน
ยอดไม้ ปีกไหนที่ดาวประกายพริกใสสว่างมาก
ปีนั้นข้าวในนาจะได้มาก ข้าวปลาอาหาร
สมบูรณ์ ปีกไหนไม่ค่อยสว่างข้าวก็จะได้น้อย”

“หน้าหนาวตะวันต้องเดินอ้อมข้าว
เพราะช่วงเดือน ๑๐-๑๑ นี้ ข้าวกำลังตั้งท้อง

เดือนนี้ข้าวตั้งท้องออกรวง ตะวันเดินตรงๆ
ไม่ได้ กลัวแม่โพสพจะร้อน (ถ้าถูกแสงแดด
เต็มที่ แดดจะเผาทำให้รวงข้าวไหม้เกรียม
ได้) พอช่วงเดือน ๔ เดือน ๕ เกียวข้าวแล้ว
ตะวันเดินตรงจากทิศตะวันออกไปทิศตะวัน
ตกเลย ตะวันอ้อมข้าวกลางวันสั้น กลางคืน
นาน ตะวันเดินตรง กลางวันนาน กลางคืน
สั้น”(๒๘ ต.ค. ๒๕๒๘)

คุณยายบอกว่า

“แม่โพสพมีจริงเป็นผู้หญิงสวย พ่อ
ของยายเล่าให้ฟังว่า มีอยู่คราวหนึ่งพ่อ (เป็น
ชาวนา) เอาเท้าไปเตะข้าว เพื่อจะเกลี่ยข้าว
ให้เสมอกัน กลางคืนพ่อฝันเห็นผู้หญิงคนหนึ่ง
สวยมากมายืนร้องไห้”(๒๙ พ.ย. ๒๕๓๓)

“ที่บ้านยาย เวลาทำนาแล้วข้าวเริ่ม
ออกรวงจะตั้งท้อง จะจัดให้มีพิธีทำขวัญข้าว
โดยต้มขนมเล็กๆ น้อยๆ ไปวาง แล้วบอก
แม่โพสพ ข้าวบ้านยายเวลาปลูกจะได้ข้าว
ออกรวงเต็มๆ สมบูรณ์ทุกปี ยายมีนา ๒๐

ไร่ ก็ได้ข้าวมาก (เวลาข้าวออกรวง ชาวนาจะมีพิธีทำขวัญข้าว คือ ทำบายศรีรับขวัญข้าว ถ้าทำขวัญข้าวแล้วปีนั้น ทำให้ข้าวจะออกรวงเต็มสมบูรณ์ ผลผลิตดี)

ดังนั้น เวลาขายทานข้าว ยายจะทานข้าวให้หมด ไม่ให้มีเหลือแม้แต่เมล็ดเดียว ยายจะพูดกับแม่โพสพ ให้รักลูก (คุณยาย) มากๆ นะ แล้วหาข้าวให้ลูก ให้พระ ให้เด็กวัด ให้ทุกคนมีข้าวทานกันเยอะๆ ไม่รู้จักหมดสิ้น ถ้ายายทานข้าวเหลือ (น้อยครั้งมาก) ยายจะขอโทษแม่โพสพที่ทานข้าวเหลือ"

คุณยายบอกว่า

"ยายเป็นชาวนา ยายรู้คุณค่าของข้าว แม้เพียง ๑ เมล็ด ก็เป็นต้นข้าว ๑ ต้น เพราะฉะนั้นห้ามดูถูกข้าว"

คุณยายเล่าว่า

"พ่อของยายจะสร้างยุ้งข้าว^๑ ไปดูถูกษ พระท่านบอกว่า ทุกคนในบ้านไม่มีใครตั้งยุ้งข้าวได้ นอกจากยายคนเดียว เพราะยาย

มีบุญพอ ตอนยายอยู่บ้าน ทำนาได้ข้าวเต็มยุ้ง"

"เวลานวดข้าว ที่บ้านยายจะใช้ครก กระเดื่องขึ้นไปเหยียบบนไม้ แล้วปล่อยให้ตัวสากที่ติดอยู่กับไ้ยวานั้น ตกลงมาบนข้าวที่อยู่ในครกไม้ใบโตๆ ทำหลายๆ ครั้ง จนเปลือกข้าวหลุดออก แล้วจึงใส่กระดัง (ที่สานเอง) พัดข้าว เอาข้าวเปลือกออกได้เป็นข้าวสาร หน้าบ้านยายจะมีไม้ไผ่ขึ้นเป็นกอใหญ่ ที่บ้านยายจะถักกระบุงตะกร้าใช้เอง พี่ๆ น้องๆ จะถักกันได้ทุกคน"

^๑ ยุ้งข้าวบ้านยาย จะต้องออกจากตัวบ้านไม้ที่อยู่ใช้ยกพื้นให้สูงพอพื้นไม้ให้น้ำท่วม ทำบันไดไม้ขึ้นไป พื้นที่ยาวเวลาข้าวที่นวดแล้วจะแบกขึ้นไปไวบนยุ้ง มีชายคายื่นจากบ้านไปคลุมเป็นหลังคา กันฝนมาจาก และใช้ไม้ไผ่เป็นโครง และใช้ไม้ไผ่ทำเป็นฝา กัน ไข้ช้ำควยตากแห้งแล้วนวดทาที่ฝา กัน และจะมีพิธีสู่ขวัญยุ้งข้าวด้วย ใช้ข้าวดำ ข้าวแดงกลั่นน้ำว่า บัวลอย (๔ ก.ค. ๒๕๒๖)